

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ КАСБИЙ РЕФЛЕКЦИЯ АСОСИДА ПЕДАГОГИК МАҲОРАТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МУАММОСИ

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.98.47.018>

*Шерзод Зармасов Рахимбердиевич,
Жиззах давлат педагогика институти ўқитувчиси*

Мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг касбий педагогик маҳоратини оширишида рефлексиянинг ўрни кўрсатиб берилган. Муаллиф таъқидлашича рефлексия ўқувчиларга олинган натижаларни шакллантиришига, кейинги ривожланиш мақсадларини қайта белгилашига, ўз-ўзини такомиллаштириши йўналишларини такомиллаштиришига ёрдам беради.

Калит сўзлар: Касбий маҳорат, компетенция, рефлексия, педагогик рефлексия, касбий фаолият, рақобатбардошлик, билим, малака, кўникма.

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАВЫКОВ НА ОСНОВЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РАЗМЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

*Шерзод Зармасов Рахимбердиевич,
преподаватель Джиззакского государственного педагогического
института*

В статье показана роль рефлексии в повышении профессионального педагогического мастерства будущего учителя. Автор объясняет, что рефлексия помогает студентам сформулировать полученные результаты, переопределить цели дальнейшего развития, улучшить направление самосовершенствования.

Ключевые слова: профессиональное мастерство, компетентность, рефлексия, педагогическая рефлексия, профессиональная деятельность, конкурентоспособность, знания, квалификация, навыки.

THE PROBLEM OF DEVELOPING PEDAGOGICAL SKILLS ON THE BASIS OF PROFESSIONAL REFLECTION OF FUTURE TEACHERS

*Sherzod Zarmasov Raximberdievich,
Teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute*

The article shows the role of reflex in improving the professional pedagogical skills of the future teacher. The author explains that reflection helps students to formulate the results obtained, redefine the goals of further development, improve the direction of self-improvement.

Key words: professional skill, competence, reflection, pedagogical reflection, professional activity, competitiveness, knowledge, qualification, skills.

Олий таълим тизимида рефлексиянинг ўрни касбий компетенцияларни шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Рефлексия психологик омил сифатида ички ҳолатларнинг ўзини ўзи бошқариш жараёнларига ва касбий фаолиятнинг мазмунлилигига ёрдам беради. Кузатиладиган барқарор рефлексиянинг ривожланиш даражаси ва профессионаллик даражаси

ўртасидаги боғлиқлик. Шубҳасиз, “касбий компетенция касбий фаолиятнинг етакчи когнитив компоненти сифатида қаралади. Онг ва фикрлаш шахснинг ривожланишини олдиндан белгилаб беради ва шу билан бирга касбий компетенцияларнинг ривожланиш даражасига таъсир қилади”.

Касбий билим ва кўникмаларни эгаллаш, шунингдек, амалий фаолиятнинг хусусиятларини тушуниш учун қайта кўриб чиқиш жараёни, аслида ўқув жараёнининг ўзи талаб қилинади. Психологик нуқтаи назардан қараганда, рефлексия ўз рухий ҳолатларини бошқариш жараёнидир. Рефлексия ўқувчиларга олинган натижаларни шакллантиришга, кейинги ривожланиш мақсадларини қайта белгилашга, ўз-ўзини такомиллаштириш йўналишларини такомиллаштиришга ёрдам беради.

Педагогик фаолият ўз моҳиятига кўра ижодий характерга эга. Ўқитувчининг профессионал одоби бу хусусиятни ҳам ўз ичига олади. Маълумки, инсон олдида бир муаммо тургандагина ижодкорликка эҳтиёж туғилади. Ўқитувчилик касби ана шундай хусусиятга эга. Чунки ўқитувчилик ишида ҳамма вақт ҳам қўллаш мумкин бўлган тайёр қоида, рецепт ёки шаблонлар йўқ. Педагог ўқувчи шахсни шакллантиради, кутилмаган вазифаларда мустақил қарорлар қабул қилади, педагогик муаммоларни ечади, ўқув жараёнини мустақил бажаради. Педагогик ижодкорликнинг туб моҳияти ишнинг мақсади ва характери билан боғлиқ. Педагогик ижодкорлик манбаи - педагогик тажрибадир. Педагогик тажриба деганда ўқитувчининг ўз вазифасига ижодий, янгича ёндашиши, ўқувчиларнинг таълим-тарбиясида янги самарали йўл ва воситаларни қидириб топа билиши тушунилади, ижодий ишлайдиган ўқитувчи тадқиқотчилик кўникма ва малакаларига ҳам эга бўлиши зарур. Сўнгги йилларда педагог ва психолог олимлар ўқитувчиларнинг педагогик фаолиятида фикрлаш ҳамда аналитик қобилиятларни ривожлантириш муҳим аҳамият касб этишини таъкидламоқдалар. Бу қобилиятлар асосини эса, ўқитувчининг касбий рефлексияси ташкил этади. Илк бор рефлексия тушунчаси қадимги Юнон фалсафасида юзага келган ва инсоннинг ўз онгида кечаётган мулоҳазалари ҳақида, ўзи фикр юритиш жараёни. Ўз фикрлари мазмунини таҳлил қилишга эътиборини жалб қилишни англатган (Декарт). Сократ, Платон, Локк ва бошқа юнон файласуфлари рефлексияни инсоннинг ўз-ўзини билишга, нималарга қодир эканлигини эътироф этишга қаратилган фаолияти эканлигини таъкидлашади.

Рефлексия (лот.-орқага қайтиш) – “ҳар томонлама баркамол ривожланган инсоннинг ўз хатти-ҳаракатлари ва уларнинг қонуниятларни англашга қаратилган назарий фаолият шаклидир; инсон маънавий дунёсининг ўзига хос яширин ҳислатларини очиб берадиган ўз-ўзини билишга ва англашга қаратилган фаолиятдир”. Ўқитувчининг педагогик фаолиятида, рефлексиянинг шахсга нисбатан аҳамиятини ўрганишда бу тушунчанинг ижтимоий психологик нуқтаи назардан таърифи мукамал эканлиги эътироф этилади, унда рефлексия инсоннинг борлиқда бошқа инсонлар томонидан қандай қабул қилиниши ва баҳоланиши сифатида қаралади: Рефлексия – “шунчаки субектнинг ўз-ўзини билиши ёки тушуниши эмас, балки бошқалар томонидан “рефлексияланувчини” қандай билиши” ва унинг шахсий хусусиятларини, эмоционал реакцияларини ва когнитив тасавурларни ҳам тушунишини ўз ичига олади.

И.Н.Семёнов томонидан ишлаб чиқилган рефлексия турлари: –

интеллектуал рефлексия: муаммоларни фикрлаш асосида ижобий ҳал қилишни белгилайди. – шахсий рефлексия: ўқитувчининг низоли (конфликтлар) педагогик зиддиятлардан жанжалсиз чиқишни фикран изланиш асосида бартараф қилишни таъминлайди. – коммуникатив рефлексия: мулоқот жараёнида шерикларининг ўзаро бир-бирларини тушуниб муносабат қилишни таъминлайди. – кооператив рефлексия: жамоа аъзоларининг биргаликдаги ўзаро мунтазам меҳнат фаолиятларини мувофиқлаштириш билан боғлиқ бўлган фаолият.

Ўқитувчи педагогик маҳоратнинг асосий хусусиятларидан бири унинг ривожланишида узлуксизликнинг майжудлигидир. Демак, рефлексив жараёнда ўқитувчининг касбий маҳорати, касбий сифатлари мавжудми ёки йўқми деб қайд этиш керак эмас, балки уларнинг ривожланишини, бойиб боришини, кучайишини рағбатлантириш инobatга олиниши лозим. Таълим жараёни айнан шунга хизмат қилиши керак, қачонки билимлар, кўникма ва малакалар онгли равишда ўз-ўзини такомиллаштиришга ички ундов билан қабул қилинсагина у ишланади. Ўқитувчининг ўз-ўзини касбий жиҳатдан ҳар томонлама мукамал такомиллаштириши, ҳамиша амалга ошадиган фаолият эмас.

Педагогик жараёнда рефлексия – юзага келган педагогик вазиятда педагогик ўзаро муносабатларнинг субъектив педагогик вазиятни ташкил қилувчилар: ўқувчилар, ўқитувчилар, педагогик жараён қатнашчиларини ривожлантириш шартлари, муҳит, мазмун, моҳият, педагогик технологиялар ва бошқаларга ўзини мувофиқлаштириш жараёни. Касбий рефлексиянинг ўзи ва шахсий “Мен”и имкониятларидан келиб чиқиб танланган касб, жумладан, у ҳақда мавжуд тасаввурлар талаб қиладиган омиллар билан уйғунлаштириш сифатида таърифланади. Педагогик касбий рефлексия ҳақида ҳам сўз юритиб, бу тушунча остида исталган касбий рефлексияга ўхшаш, лекин педагогик фаолият хусусиятлари ва шахсий педагогик тажриба билан боғлиқ моҳиятан ўзгача рефлексия назарда тутилиши таъкидланади. Ўқитувчининг касбий педагогик фаолиятида рефлексия жараёнини ўрганиб, кўплаб олимлар унинг коммуникатив ҳамда кооператив турларини устун кўяди, айнан ушбу усуллар ўқитувчининг педагогик фаолиятида ва ўқувчилар билан мулоқотида кўпроқ намоён бўлади. Бўлажак ўқитувчининг профессионал рефлексиясини олий педагогик таълим муассасалари таълим-тарбия жараёнини индивидуаллаштириш асосида ривожлантириш талабанинг тайёргарлик сифатига қўйиладиган компетенциявий талаблар асосида такомиллаштириш мумкинлиги илмий жиҳатдан асосланган. Ўқитувчи педагогик маҳоратининг асосий хусусиятларидан бири унинг ривожланишида узлуксизликнинг мавжудлигидир. Рефлексив жараёнда ўқитувчининг касбий маҳорати, касбий сифатларининг ривожланишини, бойиб боришини, кучайишини рағбатлантириш инobatга олиниши лозим. Фикримизча, ўқитувчи педагогик фаолиятда муваффақиятга эришиши унда рефлексиянинг мукамал ривожланганлик даражасини белгиламайди, аксинча, таълим-тарбияда ўқитувчининг муваффақиятга эришиши, ўз фаолияти натижаларидан қониқиши, ўқитувчининг шаклланган касбий педагогик рефлексиясига боғлиқ. Рефлексия ўқитувчига ўз-ўзини касбий жиҳатдан такомиллаштириш манбаларини ўз билими ва имкониятларидан излаб топишда кўмаклашади. Бу ўқитувчининг касбий рефлексияси ривожлангани сари кечадиган ва унинг асосида узлуксиз педагогик касбий

маҳоратини ва ўз-ўзини такомиллаштириш имкониятини таъминлайдиган жараёнларни чуқурроқ тушунишни таъминлайди.

Педагогик ижодкорликнинг асосий моҳияти педагогик фаолиятнинг мақсади ва тажрибадир. Педагогик тажриба муаммоли вазиятларга жуда бойдир. Илғор педагогик тажриба деганда биз ўқитувчининг ўзпедагогик вазифасига ижодий ёндошишини, ўқувчиларнинг таълим-тарбиясида янги, самарали йўл ва воситаларни қидириб топишни тушунамиз. Ҳозирги замон фан ва техника тараққиёти ўқитувчининг ижодкор бўлишини, фаннинг муҳим муаммолари юзасидан эркин фикр юрита олиши, фан ютуқларини ўқувчига етказа олиш ва нихоят ўқувчини ҳам ижодий фикрлашга, илмий-109 тадқиқот ишларига ўргата олишни талаб қилади. Шунинг учун ўқитувчи, аввало тадқиқотчилик малакаларини эгаллаши зарур. Ўқитувчи илмий-тадқиқот ишлари олиб бориши давомидабуюк мутафаккирлар, олимлар асарларини тўплайди, таҳлил қилади, улар асосида хулосалар чиқаради. У фан хулосаларидан ўзининг амалий фаолиятида, фойдаланиш жараёнида ҳозирги замон ўқитувчиси учун зарур бўлган жуда муҳим фазилатларни эгаллайди. Педагогик тажриба ўқитувчининг ўқув ишлари жараёнида эгаллайдиган билими ва кўникмалари йиғиндисидир. Бу ўқитувчининг педагогик маҳорати бўлиб, упедагогика фанининг ривожланишида бошланғич омил ҳисобланади. Педагогик тажриба тўплаш тизими: 1. Мақсадни белгилаш (нимани ўрганаман?) 2. Таҳлил этиш, умумлаштириш, хулоса қилиш; 3. Ютуқларни аниқлаш; 4. Маълумот тўплаш. Ўқитувчи тинимсиз ҳаракатда, изланишда бўлсагина ўқувчиларга билим бериб, уларни етук инсонлар бўлиб етишишларида муҳим роль ўйнайди. Ўқитувчи дарсни ташкил қилар экан, ўқувчилар ўқув фаолиятини активлаштирувчи ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришнинг муқобил режаларини амалга оширишни кўзда тутмоғи лозим. Дарсга бир мунча тарбиявий талаблар қўйилади. Ҳар дарс маълум даражада ғоявий йўналган аниқ тарбиявий вазифаларни бажариши, олинган илмий билимлар асосида дунёқарашни, юқори ахлоқий фазилатларни, эстетик дидни шакллантириб, таълимнинг ҳаёт билан мустақил алоқаларини таъминлаши зарур. Ўқувчиларда билимга қизиқишни, билимларни мустақил эгаллаш кўникмаларини қарор топтириш, ижодий ташаббускорликни қўллаб-қувватлаш, уларнинг тасаввурлари чуқурлиги тарбиявий талаблардан ҳисобланади. Дарсга қўйиладиган ташкилий талаблар: мавзу (календарь) асосида дарс ўтказишнинг ишлаб чиқилган аниқ режаси мавжуд бўлиши, дарс ўз вақтида тугаши керак. Дарснинг мантикий изчиллиги, тугалланмаганлиги ва дарснинг бошидан то охиригача ўқувчилар онгли интизоми таъминламоғи лозим. Дарсни ташкил этишда турли-туман воситалардан, ўқув –техник, компьютер, стационар ва динамик кўргазмалардан фойдаланиши кўзда тутилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

Бизяева А.А. Психология думающего учителя. - Псков: ПГПИ им. С.М. Кирова, 2004. – С.216.

2. Бодалев А.А. Психология общения. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1996. – С.256.

3. Карнелович М.М. Рефлексия учителей на этапе послевузовского образования. – Гродно : ГрГУ, 2009. – С.67.

4. Кондратьева С.В. Профессионализм в педагогическом общении. – Гродно: Изд-во ГрГУ, 2003. – С.330.